

Monumentenzorg en archeologie in Gouda

Archeologisch onderzoek aan de Keizerstraat

De geplande nieuwbouw van woningen op de locatie Keizerstraat 69/71 was voor de gemeente Gouda aanleiding om opdracht te geven tot een opgraving in augustus/september 1993.

De gemeente trok voor de duur van het project een archeoloog aan, die bij de werkzaamheden werd geassisteerd door de leden van de Archeologische Vereniging Golda.

De onderzoeksresultaten waren zo verrassend dat de gemeente de beslissing nam de opgraving met een week te verlengen. Zo kon op een nog groter oppervlak archeologisch onderzoek plaatsvinden.

De Keizerstraat

Het terrein waar nu de Keizerstraat ligt, moet al vóór 1335 zijn ontgonnen. In 1335 kreeg Jan de Clerk het terrein in leen van Jan van Henegouwen, heer van Beaumont. De Keizerstraat heette in die periode dan ook Jans Clerkstraat.

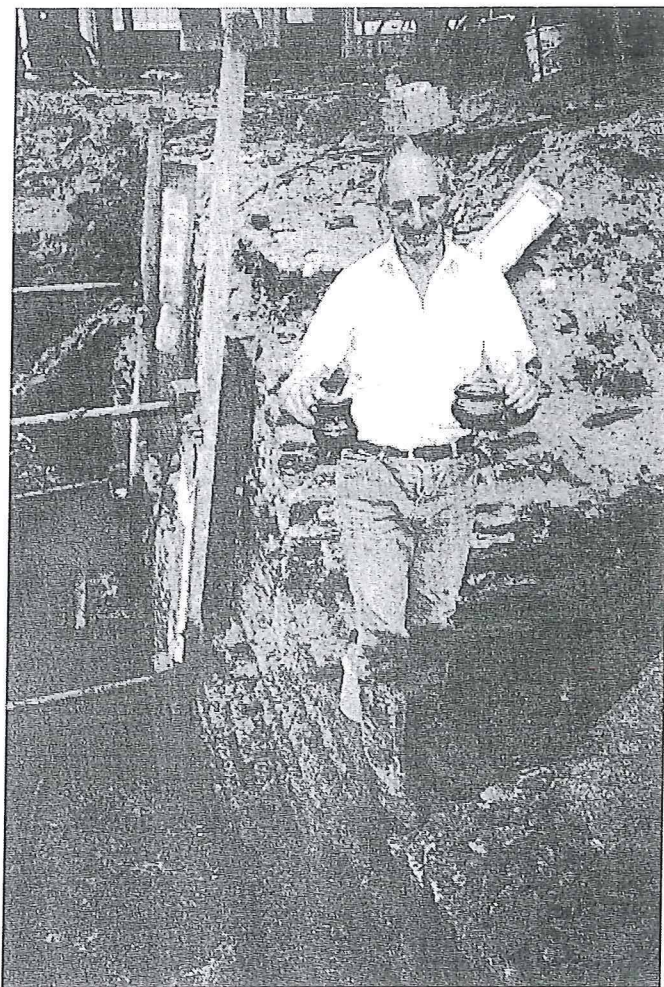
De oostzijde van de Keizerstraat werd tussen 1335 en 1340 voor bebouwing uitgegeven.

In 1340 wordt voor het eerst melding gemaakt van een huis in de Keizerstraat.

Op de huiserven rustte erfpacht, dat toen hofstedegeld heette. In boeken werd bijgehouden wat de opbrengsten waren, zodat wij nu van enkele perioden weten, wie op welke plaats in de Keizerstraat een pand bezat. In 1560 stonden op de locatie Keizerstraat 69/71 vijf woningen, die eigendom waren van Cornelis Schoonhofman, Pieter Franken, meester Albert Egbert, Jan Dircx en Tonis Gijberts.

De hoogte van het hofstedegeld was gebaseerd op de breedte van het erf. Voor één roede (ca. 3,6 meter) betaalde een eigenaar van een pand ten

zuiden van de Komijnsteeg in 1560 24 penningen. Omdat bekend is wat een eigenaar in totaal betaalde, kan ook de breedte van zijn erf berekend worden.

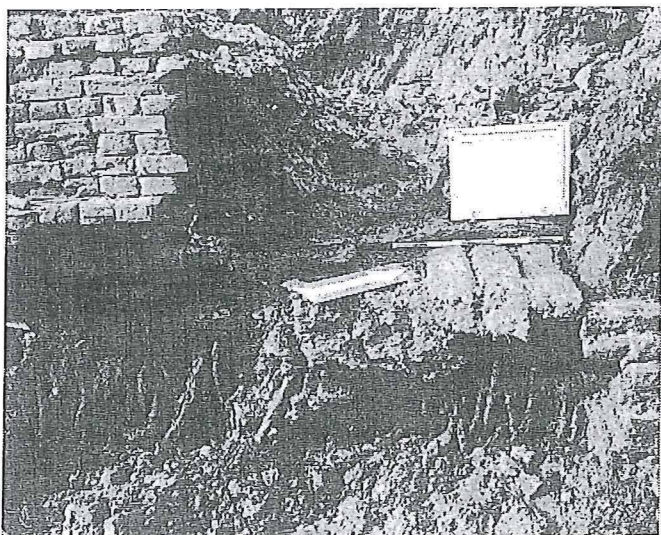
Henk van Uunen (Golda) toont trots een heel bijzondere vondst.

De opgraving

Tijdens de opgraving werden resten van een huis uit de zestiende eeuw gevonden, die er op wijzen dat er een pand van ca. 4,8 meter heeft gestaan. Na de opgraving zal onder andere worden onderzocht wie hier woonde en wie de eigenaar was. Onder het zestiende-eeuwse huis werden de funderingen van veertiende-eeuwse bewoning aangetroffen.

Deze oudste bewoning lag tot circa 16 meter uit de Keizerstraat. Dankzij de verlenging van het onderzoek is ontdekt dat er in de veertiende eeuw nog geen sprake was van een aaneengesloten gevelfront aan de Keizerstraat. Wellicht betrof het hier een vrijstaand huis met erf eromheen.

Op het achtererf zijn diverse ophogingslagen aangetroffen (tot ruim vier meter onder het maaiveld), waarin zich zeer veel dierlijk bot, aardewerk en leer (vooral schoenen) bevond.

Fundering uit de zestiende eeuw bestaande uit bakstenen en balken. De takken daaronder zijn mogelijk restanten van een erfafscheiding uit een periode daarvoor.

Opmerkelijk is de vondst van een voorraadpot van grijs ongeglazuurd aardewerk uit de veertiende eeuw, voor Gouda iets bijzonders. Ook is tussen twee muren een bijna gaaf steengoed kruikje uit de zestiende eeuw gevonden.

Door de vochtige omstandigheden ter plaatse zijn ook houten en benen voorwerpen goed bewaard gebleven. Zo zijn er drie houten tonnen, diverse houten deksels, een benen priem en een benen dobbelsteentje gevonden. De getallen op dit dobbelsteentje wijken af van de cijferaanuiding op onze huidige dobbelstenen. Zeer bijzonder is dat in één van de tonnen twee puntgave drinkkanntjes werden aangetroffen.

Zij zullen - evenals de andere vondsten - nader bestudeerd en onderzocht worden. De resultaten van dit onderzoek verschijnen in een volgende nieuwsbrief.

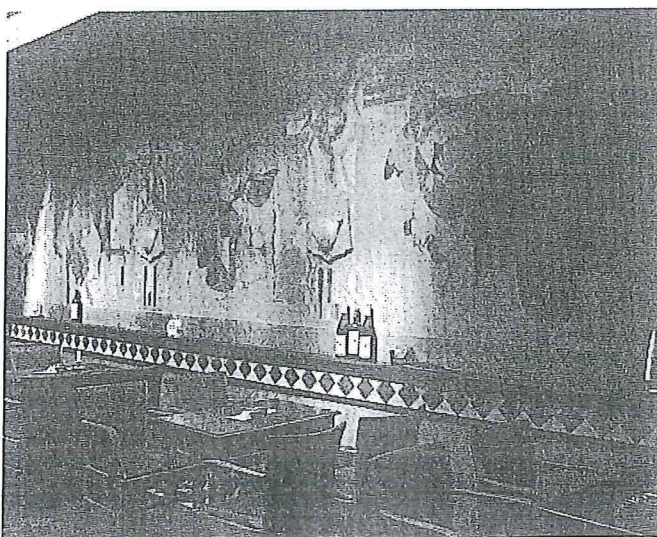
Wat hebben Café Central en Tuschinski met elkaar gemeen?

Van het perceel aan de Markt waar tegenwoordig Café Central is gevestigd weten we uit geschreven bronnen in het Streekarchief Hollands Midden dat er in ieder geval sinds 1463 bebouwing stond. Dit gegeven werd in 1992 in de praktijk zichtbaar. Toen vond namelijk een uitgebreide renovatie van de voorzaal plaats waarbij onder meer een restant van een middeleeuws houtskelet tevoorschijn kwam, daterend uit de tweede helft van de vijftiende eeuw.

Op welk moment er voor het eerst een café werd gevestigd is onbekend en ook de namen waarmee het pand in de loop der tijd werd aangeduid, " 't Vergulde Schaeck" en "De Vergulde Cop" zeggen hierover niet veel. In ieder geval werd rond de laatste eeuwwisseling op deze plaats Café Central gevestigd. In de jaren twintig werd een deel van het pand grootscheeps gemoderniseerd. Bij die gelegenheid werd de voorgevel vervangen door de huidige gevel en werd aan de achterzijde een feestzaal opgetrokken.

Feestzaal in de stijl van de Art Deco

De toenmalige eigenaar Louis de Groot moet een vooruitstrevend man zijn geweest. Bij de inrichting van de feestzaal aan de achterzijde van zijn pand aan de Markt, koos hij voor de in die tijd populaire maar exclusieve Art Decostijl. In 1923 gaf hij aan de Rotterdamse kunstenaar Pieter den Besten opdracht deze zaal geheel in Art Decostijl te decoreren. Voor de kunstenaars die in deze stijl werkten vormde de "totaalkunst" het ideaal. Dat wil zeggen dat zoveel mogelijk delen van een gebouw (zowel in- als uitwendig) op elkaar werden afgestemd in deze stijl. Ook in de Goudse feestzaal is dit ideaal nagestreefd:

De feestzaal na de restauratie van 1993. De inrichting is vrijwel geheel overeenkomstig het ontwerp van Pieter den Besten.

de vensters en de lichtkoepel in het midden werden in glas-in-lood uitgevoerd; de wandverlichting en het parket waren stijlgetrouw vervaardigd en het hoogtepunt vormden de muur- en plafondschilderingen (olieverf op linnen).

Pieter den Besten

Voor de inrichting en de muur- en plafondschilderingen schakelde De Groot - zoals gezegd - de kunstenaar Pieter den Besten in. Den Besten was in die tijd een beroemde decorateur. Vanaf circa 1915 werkte hij veelvuldig voor de Rotterdamse bioscoophouder Abraham Tuschinski.

In 1915 decoreerde hij in diens opdracht samen met de kunstenaar Jaap Gidding het Thaliatheater aan de Rotterdamse Hoogstraat en in 1921 werd het zowel in- als uitwendig zeer bijzonder vormgegeven Theater Tuschinski te Amsterdam geopend. Eind 1923 werden Gidding en Den Besten door Tuschinski aangetrokken voor de inrichting van het Grand Theatre Pompenburg aan de Pompenburgsingel.

Het Rotterdamsch Nieuwsblad van 21 december 1923 meldt over het laatste: "de heeren Jaap Gidding en Den Besten zijn met het kiezen der kleuren overal zeer gelukkig geweest. Overvloedig, bont, maar nergens fel hinderlijk. Overal warm, stemmig en rustig".

Voor Abraham Tuschinski, zelf een Poolse vluchteling die aanvankelijk in Rotterdam was begonnen als kleermaker, bestonden geen rangen en standen en hij vond dat iedereen die een avond uit was, op alle fronten moest kunnen genieten. In zijn theaters zat men in luxe crapauds en fauteuils. Er was centrale verwarming en er waren tochtdeuren. Zelfs de in die tijd nog gebruikelijke scheiding tussen de dames- en herentolletten en de mannen- en vrouwen-wc's liet hij vervallen. De decoraties moesten van Tuschinski aansluiten bij die luxueuze sfeer. Het werk van Gidding en Den Besten werd dan ook in de loop van de jaren steeds uitbundiger en overvloediger. Het Thaliatheater was nog in de Jugendstil vormgegeven, maar als men Theater Tuschinski in Amsterdam bekijkt dan is duidelijk wat Abraham Tuschinski eigenlijk voor ogen stond.

Helaas zijn het Thaliatheater en het Grand Theatre Pompenburg er niet meer. Van Pieter den Besten zijn voor zover bekend alleen nog de schilderijen in Tuschinski (Amsterdam) en Café Central (Gouda) bewaard gebleven. Deze schilderijen verschillen qua karakter echter nogal van elkaar. Die in Tuschinski moesten zoals gezegd een uitbundige sfeer oproepen.

De ruimte in Café Central was veel kleiner en had bovendien een andere functie. Toch heeft Den Besten er een prachtig geheel van gemaakt. De schilderijen zijn aangebracht tegen een oranje achtergrond. Elke wand werd met behulp van ge-

stileerde lijnen en blokmotieven in rood, geel of groen in een aantal vakken ingedeeld. Per vak is een dame (in totaal 16) met zwart, rood of blond haar en met een vlakmatig aangegeven weelderig gewaad afgebeeld. De gewaden zijn in verschillende tinten groen, bruin, geel en rood geschilderd. Het eerder weergegeven citaat uit het Rotterdamsch Nieuwsblad over het Grand Theatre Pompenburg is ook op de Goudse cafézaal van toepassing. De kleurkeuze is zeer afgewogen en er is een warme ruimte ontstaan.

Fragment van de muurschilderingen in de feestzaal achter café Central aan de Markt.

Het einde of een nieuw begin?

Eind jaren dertig had men gezien vanuit het café in de rechter wand van de feestzaal een extra venster met glas-in-lood geplaatst. Hierdoor kwamen twee afbeeldingen te vervallen en een derde werd versneden en verder naar achter geplaatst. Na de oorlog werden dit soort schilderijen als ouderwets beschouwd. De toenmalige eigenaar liet de feestzaal in 1953 moderniseren. Daarbij werden de wanden opnieuw behangen en tegen het plafond werd vinyl aangebracht.

Tijdens de voorbereidingen van een opknapbeurt van de achterzaal in 1992 kwamen de ArtDeco-schilderingen weer (deels) aan het licht. Ze bleken in redelijke staat te verkeren en de huidige eigenaar, de kleinzoon van de oorspronkelijke opdrachtgever, besloot de zaal in oude luister te herstellen.

De schilderijen werden in zijn opdracht door het Nederlands Adviesbureau Monumentenzorg, Kunst en Architectuur VOF en in overleg met de afdeling SVM (gemeente Gouda) en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg gerestaureerd. Daarbij heeft men zich beperkt tot het schoonmaken en conserveren ervan.

De noodzakelijke werkzaamheden werden in augustus 1993 afgerond en Gouda kan nu bogen op een unieke Art-Decozaal die zich nog vrijwel geheel in authentieke staat bevindt. Binnenkort zal het Goudse object door de gemeenteraad dan ook worden voorgedragen voor plaatsing op de Rijksmonumentenlijst.

Korte berichten

- De inspraaktermijn voor de concept-monumentennota "Gouda, stad vol cultuurhistorische kwaliteiten" is inmiddels voorbij. Er is een aantal reacties binnengekomen. De nota wordt binnenkort bijgesteld en zal rond de jaarwisseling in de gemeenteraad worden behandeld.
- Per 19 oktober jl. is de Goudse Welstandscommissie voor wat betreft de beoordeling van bouwplannen samengevoegd met de Monumentencommissie. De Monumentencommissie legt zich in het vervolg toe op haar overige taken zoals advisering ten aanzien van het Goudse monumentenbeleid.
- Naar aanleiding van het door de Archeologische Vereniging Gouda uitgebrachte rapport "Van Mallegat tot Hanepraai", verrichtte Martha Hulshof in opdracht van de gemeente Gouda in 1992-1993 archiefonderzoek naar het Veerstalgebied. Zij studeert geschiedenis aan de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam en dit onderzoek vormde één van haar stage-opdrachten. In het voorjaar van 1993 werd het onderzoek afgerond met een stagerapport "Geschiedenis van het Veerstalgebied". Dit rapport is verkrijgbaar bij de afdeling SVM (01820-88248) of bij het dienstencentrum van de gemeente Gouda. Het rapport kost f 10,--.
- Per 1 oktober jl. is Cynthia Kivit, eveneens geschiedenisstudente aan de VU, in opdracht van de gemeente Gouda begonnen met archiefonderzoek naar de Keizerstraat en omgeving. De resultaten hiervan zullen worden betrokken bij de uitwerking van de opgraving aan de Keizerstraat. De resultaten van dit onderzoek zullen vanaf begin maart 1994 in de vorm van een stagerapport verkrijgbaar zijn bij de afdeling SVM.
- Stichting SPOOR maakt graag van de gelegenheid gebruik om via deze weg uw aandacht te vestigen op de begin december 1993 te verschijnen publikatie over het vroegere kasteel

van Gouda. De prijs bedraagt f 35,- en voor meer informatie kunt u contact opnemen met de secretaris, de heer W.D. Greeven (na 19.00 uur telefonisch bereikbaar onder nummer 01820-23469).

- Verschenen: "Het Spaardersbad, een monument", uitgegeven door de Dienst Sport en Recreatie (DSR) en de afdeling SVM van de gemeente Gouda.

In deze uitgave wordt geschetst hoe na jarenlange inspanning en hard sparen het bad tot stand is gekomen. Ook wordt aandacht besteed aan de bijzondere architectuur van het gebouw.

Dit leuk geschreven boekje met veel -uniek- fotomateriaal is te koop voor f 8,50 bij de boekhandels Karssen en Verkaaik, de VVV, de informatiehut in het Stadskantoor en de drie Goudse zwembaden. Voor verdere informatie kunt u bellen naar het informatiecentrum Stadskantoor 01820 - 88144.

Colofon

De nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda, sector Stadsontwikkeling, afdeling Stadsvernieuwing/Volkshuisvesting/Monumentenzorg (SVM)

<i>redactie:</i>	afdeling Stadsvernieuwing/ Volkshuisvesting/Monumentenzorg en afdeling Voorlichting (Ans van den Berg, Bianca van den Berg, Jan Willem s'Jacob)
<i>teksten:</i>	afdeling SVM (Bianca van den Berg en Marleen Stoffer, projectarcheoloog) Dienst Sport en Recreatie (Nynke Ottink)
<i>foto's:</i>	afdelinge SVM en Voorlichting (Marleen Stoffer en John van Meeteren)
<i>vormgeving:</i>	bureau vormgeving en coördinatie tekstverwerking gemeente Gouda
<i>drukwerk:</i>	huisdrukkerij gemeente Gouda